

Білет 10. Пытанне 1. Аграрная рэформа 1861 г., Сталыпінская рэформа на беларускіх землях: асноўныя мерапрыемствы, асаблівасці правядзення, вынікі і значэнне.

1. Адмена прыгоннага права

Расейскія ўлады ўсведамлялі, што феадальна-прыгонныя перажыткі ў вёсцы негатыўна адбіваюцца на развіцці эканомікі. У 30-40-я гг. па ініцыятыве П. Д. Кісялёва была праведзена рэформа дзяржаўнай вёскі і інвентарная рэформа, якія мелі мэту палепшыць становішча сялян. Аднак феадальна-прыгонная сістэма па-ранейшаму захоўвалася. Імператар Расійскай імперыі Аляксандр II усведамляў неабходнасць правядзення сялянскай рэформы і разумеў, што калі гэтага не зробіць улады зверху, то сяляне могуць узняць бунт і вырашыць аграрнае пытанне знізу, шляхам паўстання. Пасля паражэння Расійскай імперыі ў Крымскай вайне - неабходнасць рэформаў стала відавочнай.

Падрыхтоўка рэформы пачалося з заходніх губерняў, дзе ўжо існавалі таварна-грашовыя адносіны, а памешчыкі былі самі зацікаўлены ў адмене прыгоннага права. У пачатку 1860-х гг. будуць распрацаваны асноўныя палажэнні аб адмене прыгоннага права. Неабходна было захаваць як правы ўласнасці і прывілеі памешчыкаў, так і даць сялянам волю.

19 лютага 1861 г. будзе выдадзены Маніфест Аляксандра II аб адмене прыгоннага права. Сяляне атрымалі асабістую свабоду і грамадзянскія правы. Хоць сяляне і атрымалі асабістую свабоду, аднак зямля знаходзілася ва ўласнасці памешчыкаў. Сяляне былі абавязаныя выкупіць гэтую зямлю, прычым часцяком па завышаным кошце. У шэрагу губерняў (Віленскай, Гродзенскай, Мінскай і часткова Віцебскай) існавала падворнае землекарыстанне і сяляне атрымалі надзел, які яны мелі да рэформы.

Надзел, які адыходзіў сялянам, вызначаў памешчык. Пры гэтым ён пакідаў сабе лепшыя кавалкі, што вяло да з'яўлення чараспалосіцы - чаргаванню сялянскай і памешчыцкай зямлі. Парадак размеркавання зямлі замацоўваўся ў спецыяльных статутных граматах. Селянін не мог адмовіцца ад выкупу зямлі. Сума платы вызначалася такім чынам, каб памешчык, паклаўшы яе ў банк пад 6% гадавых, мог атрымліваць кожны год суму роўную чыншу (грашоваму падатку з сялян). 20% сумы сяляне плацілі непасрэдна абшарніку, а астатнія 80% абшарніку давала дзяржава. Сяляне былі абавязаны на працягу 49 гадоў (да 1910 г.) выплаціць дзяржаве гэтую суму і працэнты. Сяляне становіліся даўжнікамі дзяржавы. Пры гэтым большасць сялян былі вымушаны выплачваць дзяржаве суму, якая ў тры разы перавышала рэальны кошт зямлі.

На правядзенне сялянскай рэформы на тэрыторыі Беларусі істотны ўплыў аказала паўстанне 1863–1864 гг. Царскі ўрад змякчыў шэраг умоў адмен прыгоннага права для беларускіх зямель, каб прадухіліць удзел сялян у паўстанні. У Гродзенскай, Віленскай і Мінскай губерні з 1 мая 1863 г., а ў Віцебскай і Магілёўскай губерні з 1 студзеня 1864 г. спыняліся

часоваабавязаныя адносіны. Сяляне пераводзіліся на абавязковы выкуп зямлі, а выкупныя плацяжы зніжаліся ў сярэднім на 20%.

У цэлым сялянская рэформа садзейнічала развіццю капіталістычных адносін у вёсцы. Сяляне, якія атрымалі свабоду, ператвараліся ў вольнанаёмных працоўных, а гаспадаркі пачалі насіць прадпрымальніцкі характар. Пачаўся пераход ад феадальнага грамадства да буржуазнага. Быў абраны т. зв. "Прускі шлях" развіцця сельскай гаспадаркі, дзе захоўвалася памешчыцкая ўласнасць на зямлю.

2. Рэформа П. А. Сталыпіна

Пры гэтым правядзенне сялянскай рэформы не пазбавіла вёску Расійскай імперыі ад усіх феадальных перажыткаў. Захоўвалася малаземелле і чараспалосіца, памешчыцкае землеўладанне па-ранейшаму адыгрывала важную ролю. З мэтай далейшага развіцця капіталістычных адносін у вёсцы на пачатку XX ст. у Расійскай імперыі будзе ажыццёўлена сталыпінская аграрная рэформа. Яна будзе праводзіцца па ініцыятыве і пад кіраўніцтвам старшыні Савета Міністраў Расійскай імперыі Пятра Аркадзевіча Сталыпіна. П. А. Сталыпін таксама планаваў за кошт рэформы ўмацаваць становішча сярэдняга і заможнага сялянства, якое павінна было стаць апорай царызму ў вёсцы.

Ажыццяўленне рэформы пачалося 9 лістапада 1906 г. Першапачатковым этапам стала разбурэнне сельскай абшчыны. Абшчынныя надзелы перакладаліся ў асабістую ўласнасць сялян. Цяпер зямля належала не ўсёй сялянскай абшчыне, а канкрэтнай сям'і, якая гэтую зямлю апрацоўвала. Сяляне атрымлівалі вотруб (участак зямлі) у межах вёскі, якілежаў яму. Чараспалосіца ліквідавалася за кошт аб'яднання і пераразмеркавання зямлі. Дадзеныя мерапрыемствы падвышалі зацікаўленасць сялян ва ўласнай працы.

Рэформа спрыяла перасяленню сялян на хутары, дзе асобна стаяў участак зямлі за межамі вёскі. Хутар замацоўваўся ва ўласнасці селяніна, туды пераносілася яго маёмасць. Хутарская гаспадарка нагадвала фермерскую гаспадарку ЗША і па задумцы аўтараў павінна было садзейнічаць развіццю капіталістычных адносін у вёсцы і развіццю прадпрымальніцкай ініцыятывы ў сялян, фарміраванню класа заможных сялян, а таксама разбурэнню сельскай абшчыны. На хутары ў асноўным сяліліся заможныя сяляне (кулакі), якія сталі апорай царызму ў вёсцы.

Пытанне з недахопам зямлі (малаземеллем) П. А. Сталыпін прапаноўваў вырашыць шляхам перасялення малабеспечаных сялян за Урал і Сібір, дзе было шмат неапрацаванай глебы. Быў арганізаваны бясплатны праезд, выдзелены бязвыплатныя грашовыя ссуды, спецыяльныя пункты прыёму і зямельныя ўчасткі для сялян, якія перасяліліся. Аднак цяжкія жыццёвыя ўмовы і недастатковая дапамога з боку дзяржавы ускладнілі пераезд многіх сялян, прымусілі іх вернуцца назад. Асабліва сцю рэалізацыі сталыпінскай рэформы стала таксама ўвядзенне земскага самакіравання (выбарных органаў

мясцовага самакіравання) у 1911 г. на тэрыторыі Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губерні.

Вынікам рэформы для беларускіх земляў стаў рост буржуазнай уласнасці, развіццё капіталістычных адносін і прадпрымальніцкай ініцыятыве. Большасць земляў пераходзілі ў рукі заможных сялян, пры гэтым шматлікія сяляне-беднякі і сяраднякі не вытрымалі канкурэнцыі, аб'яднелі і былі змушаныя прадаць зямлю. Рэформа садзейнічала далейшай спецыялізацыі сельскай гаспадаркі на жывёлагадоўлі і вінакурэнні, укараненні сельскагаспадарчых машын. Пачалося фарміраванне пласта сельскай буржуазіі з ліку заможных сялян, якая стала апорай улады ў вёсцы.